

MiSuomen Tiedeseura täyttää 160 vuotta

Carl G. Gahmberg

Suomen Tiedeseura (Finska Vetenskaps-Societeten) on Suomen vanhin tiedeakatemia. Kun se perustettiin vuonna 1838, Suomessa oli jo muutama tieteellinen yhdistys olemassa: Societas pro Fauna et Flora Fennica (1821), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (1831) ja Finska Läkaresällskapet (1835). Suomen Tiedeseuran sisarakatemia, Suomalainen Tiedeakatemia, perustettiin 1908. Tiedeakatemit eroavat oleellisesti tieteellisistä yhdistyksistä siinä, että niihin ei liitytä, vaan perusteellisen evaluaation ja karsinnan perusteella akatemit valitsevat uudet jäsenensä, joiden määrä on rajoitettu. Lisäksi ne eivät voi periä jäsenmaksuja.

Yliopiston siirryttyä Helsinkiin 1828, Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto sai merkittävät lisäresurssit ja tieteellinen tutkimus tuli yhä tärkeämmäksi. Tällöin syntyi vähitellen ajatus perustaa tiedeakatemia jonka tehtäväksi tulisi tieteen yleinen viljeleminen ja eri tieteellisiä aloja edustavien tieteenekijöiden saaminen yhteisen järjestön piiriin. Täten 15 merkittävää tiedemiestä kokoontui loppuvuodesta 1837 ja laati anomuksen keisari Nikolai I:lle Suomen Tiedeseuran perustamisesta. Keisari suostui tähän, ja myönteinen vastaus tuli toukokuun 21. päivänä 1838.

Selvästi merkittävin perustajajäsenistä oli fyysikko Gustaf Gabriel Hällström. Hän oli muun muassa suurella tarkkuudella määrittänyt veden tiheyden eri lämpötiloissa ja tutkinut vesien korkeusmuutoksia. Lisäksi häntä voidaan pitää meteorologian perustajana Suomessa. Hänet valittiin Tiedeseuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Myös matemaatikko Nathanael Gerhard af Schultén oli tutkijana hyvin aktiivinen ja hänstä tuli ensimmäinen pysyvä sihteeri. Seuran sääntöjen laatimisessa ja yleensä toiminnan alussa saatiin paljon apua Ruotsin kuninkaallisen tiedeakatemian pysyvältä sihteeriltä, maailmankuululta kemistiltä Jöns Jakob Berzeliukselta.

Tiedeakatemioiden jäsenet edustavat varmasti korkealaatuisinta tutkimusta maassamme. Tämä näkyy selvästi kun selailee Tiedeseuran jäsenluetteloita kautta aikojen. Osa tunnetuista edesmenneistä tiedemiehistä esitellään ensi syyskuussa Tieteiden talossa avattavassa näyttelyssä ja heitä käsittelevässä kirjassa. Myös tällä hetkellä voidaan hyvällä syyllä väittää, että suuri osa kansainvälisesti tunnetuista tieteenekijöistämme on Tiedeseuran jäseniä.

Alunperin Tiedeseuralla oli merkittävä asema valtiovallan tieteellisenä asiantuntijana. Tiedeakatemia on edelleen monessa maassa tällaisia tehtäviä, esim. Englannissa, Yhdysvalloissa ja Ruotsissa. Itä-Euroopan maissa tilanne on ollut toinen, siellä tiedeakatemit ovat usein ylläpitäneet suuria tutkimuslaitoksia, mutta suuntaus on muuttumassa. Meillä kuitenkin asiantuntijatehtävät ovat yleensä langenneet yliopistoille ja korkeakouluille ja viime vuosikymmeninä myös Suomen Akatemialle. Ehkä tilanne kuitenkin taas on vähitellen muuttumassa. Äsken annettiin esim. lausunto uudesta yliopistolaista. Tällaisissa kysymyksissä laaja asiantuntemus yli yliopistorajojen on suureksi hyödyksi.

Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa Tiedeseuralla on hyvät suhteet ja yhteisen Suomen Tiedeakatemian Valtuuskunnan kautta edustamme tiedeakatemiaa ulospäin, varsinkin kansainvälisillä foorumeilla. Valtuuskunnan esimies (Olli Lehto) ja pääsihteeri (Lauri Saxén) kuuluvatkin kumpaankin akatemiaan.

Tiedeseuran jäsenistö jakaantui alussa kolmeen osastoon, matemaattis-fysiseen, luonnonhistorialliseen (nykyään biotieteellinen) ja historiallis-kielitieteelliseen (nykyään humanistinen) osastoon. Yhteiskuntatieteellinen osasto perustettiin vasta 1967. Jokaisessa osastossa on 30 jäsentä, mutta 67 vuotta täyttäneitä jäseniä ei lasketa mukaan kiintöön, joten jäsenmäärä on tällä hetkellä n. 200. Lisäksi ulkomaisia jäseniä on melkoinen määrä.

Tärkein nykyinen toiminta muodostuu yleiskokouksista, joissa jäsenet pitävät esitelmiä omasta tutkimuksestaan. Myös muistopuheet ovat tärkeitä, koska hyvien muistokirjoitusten avulla jää pysyvä dokumentti asianomaisen tieteellisistä saavutuksista. Kerran vuodessa on pidetty laajempi symposio jollakin ajankohtaisella, usein poikkitieteellisellä alalla. Julkaisutoiminnalla on suuri merkitys varsinkin humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Tiedeseuralla ja Suomalaisella Tiedeakatemialla on tällä hetkellä yhteinen julkaisutoimikunta. Tästä yhteistoiminnasta on ollut hyötyä ja julkaisujen taso on selvästi parantunut.

Hyvin merkittävää on tieteen tukeminen. Tiedeseuralla oli kauan monta pienempää rahastoa mutta käänteentekevä oli entisen jäsenen, professori E. J. Nyströmin merkittävä lahjoitus vuonna 1960. Pätevän rahatoimikunnan ja rahastonhoitajan ansiosta rahaston omaisuus on huomattavasti kasvanut, ja tästä syystä on merkittävästi pystytty tukemaan jäsenistöä ja ulkopuolisten tutkijoiden kongressimatkoja ja tutkimustyötä. Lisäksi Tiedeseuralle kuuluu fil. tri Magnus Ehrnroothin säätiö, joka jakaa apurahoja matematiikan, fysiikan, tähtitieteen ja kemian aloilla. Sen merkitys on tullut yhä suuremmaksi.

Tiedeseura jakaa E. J. Nyströmin, Magnus Ehrnroothin ja professori V. T. Homénin palkinnot. Jälkimmäinen jaetaan joka kolmas vuosi vuorotellen fysiikassa ja isänmaan historiassa. Tästä vuodesta lähtien Tiedeseura jakaa myös kaksi palkintoa menestyville lukion opettajille, toinen luonnontieteellisillä ja toinen humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla.

Tällä hetkellä Tiedeseura voi hyvin. Osanottajamäärä kokouksissa on noususuuntainen ja keskustelut esitelmien jälkeen ovat olleet hyvin innostavia. Perinteisesti Tiedeseura viettää vuosijuhlaansa huhtikuun 29. päivänä keisari Aleksanteri II:n syntymäpäivänä. Tänä vuonna tilaisuus on normaalia juhlavampi; kaikki ulkomaiset jäsenet on kutsuttu, jaossa on useita palkintoja ja juhlaesitelmän pitää Upsalan yliopiston rehtori, akateemikko, Tiedeseuran kunniajäsen Stig Strömholm aiheenaan tiedeakatemioiden rooli nykyisessä yhteiskunnassa. Tähän Säätytalolla tapahtuvaan juhlaistuntoon kaikilla kiinnostuneilla on vapaa pääsy.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston biokemian professori ja toimii Suomen Tiedeseuran pysyvänä sihteerinä.

TAKAISIN LEHDEN SISÄLLYSLUETTELOON